

monumentenzorg en archeologie

nieuwsbrief nr. 30

De Kadeschool aan de
Elizabeth Wolffstraat

4

Hoge archeologische verwachtingen 7
Bolwerk

Renovatie wachtelstraat

11

30^e editie

De Goudse binnenstad weer doorvaarbaar maken, de Havensluis bij het Tolhuis in ere herstellen, Gouda haar gezicht naar de Hollandse IJssel teruggeven. Het zijn ideeën die de initiatiefgroep Gouda Waterstad al in de jaren tachtig van de vorige eeuw ontwikkelde. Wat toen vooral ideeën waren en door menig- een als een illusie zal zijn uitgelegd, komt toch steeds dichterbij.

Water terug in de stad

Hollandse Waterstad, onderdeel van projectbureau Cultureel en Haven Kwartier, werkt aan het herstellen van een aantal waterwegen en wil het water weer beleefbaar en bevaarbaar maken. Voor bewoners en bezoekers. Zo ontstaat er een mooier stadsbeeld en tegelijkertijd krijgt het waterstelsel een economische betekenis. Voor de moderne waterrecreant wordt het namelijk aantrekkelijk om

op zijn vaartocht Gouda aan te doen. Maar ook voor bewoners van Gouda en haar directe omgeving ontstaan meer recreatiemogelijkheden op het water.

Het project Hollandse Waterstad bestaat uit twee onderdelen: het herstellen van de Havensluis aan het eind van de Oost- en Westhaven en het toegankelijk maken van het water in het winkelgebied.

Kanoërs op de Motte

Herstellen Havensluis

Als de Havensluis hersteld wordt, is de Goudse binnenstad weer volledig bevaarbaar. De recreatievaart kan dan vanaf de IJssel bij het Tolhuis het historische centrum invaren. Daarmee is de zuidelijke toegang tot de stad, die eeuwenlang de belangrijkste was, weer hersteld en keert Gouda haar gezicht weer naar het water. Op dit moment scheidt de drukke Nieuwe Veerstal Gouda nog van de IJssel. Maar als de Zuidwestelijke Randweg klaar is, heeft de Nieuwe Veerstal minder verkeerslast en wordt de IJsseloever beter toegankelijk.

Intieme vaarwegen

Het tweede onderdeel van Hollandse Waterstad, het toegankelijk maken van het water in het winkelgebied, heeft de titel 'Intieme Vaarwegen' gekregen. Deze titel geeft al aan waar het om gaat: het weer zichtbaar en bruikbaar maken van het kleine, fijnmazige netwerk van grachtjes en waterlopen in de binnenstad. Iedere Gouwenaar kent het water aan de Spieringstraat en de Zeugstraat. Sommige delen zijn ronduit idyllisch. Loop je door de Spieringstraat richting het Houtmansplantsoen, dan voel je de rust en de charme van de oude monumentale binnenstad. Het is er groen en vredig, en de tijd lijkt stilgestaan te hebben. Andere delen zijn veel minder fraai: vervuld omdat er geen doorstroming is en aan het oog onttrokken door overkluizingen (overdekkingen) en bouwwerken. Een goed voorbeeld is de situatie achter de Waag waar het water van de Zeugstraat via een grote overkluizing naar de Turfmarkt loopt. Het feit dat de Goudse 'binnengracht' hier eigenlijk doorloopt en een wezenlijk onderdeel uitmaakt van de binnenstedelijk structuur, is voor de voorbijganger nauwelijks voelbaar. Hollandse Waterstad wil dat herstellen. Daarvoor zijn wel aanpassingen nodig: een aantal bruggetjes verho-

gen, overkluizingen opheffen en openbare tuinen beter toegankelijk maken. In de omgeving worden horeca en kleinschalige bedrijvigheid gestimuleerd om ook een levendige stad te krijgen.

De Goudse motte

Het meest intieme deel van deze zogenaamde intieme vaarwegen is het water rond de Goudse motte. Een motte is een kunstmatige heuvel waarop een kasteel of kasteeltoren gebouwd werd. De heuvel bestond uit materiaal dat werd opgegraven voor de slotgracht rondom het kasteel. De meeste mottes stammen uit de vroege middeleeuwen. De kastelen of torens waren eenvoudig en hadden voornamelijk een beschermende functie. In Gouda ligt een dergelijke motte in de tuin van de kosterij van de Sint-Jan. Naast museumgoudA is hij aan de ophoging in het landschap te herkennen. Waarschijnlijk liggen hier de resten van het elfde en twaalfde eeuwse hof van de heren Vander Goude en is deze motte de oorsprong van Gouda.

Rond de Goudse motte is de slotgracht nog te herkennen, hoewel die waarschijnlijk oorspronkelijk veel breder was. Vanaf de straat is te zien dat het water onder de bebouwing van museumgoudA en de kosterwoning doorloopt. En wie de moeite neemt, ontdekt dat dit water op een aantal plekken rond de Molenwerf weer tevoorschijn komt en op verschillende punten verbonden is met de andere waterlopen in de stad. Op de kaart van Gouda is de slotgracht rond de motte duidelijk te zien als een cirkeltje rond de Molenwerf

Het fijnmazige waternetwerk is nog grotendeels intact en bevaarbaar. Belangrijke bottleneck in het watersysteem is de onderdoorgang onder het huidige casino

aan de Wijdstraat. Het water loopt onder het gebouw, de straat en de bebouwing van de Dubbele Buurt door en komt uit in het grachtje achter kerk. Vermoedelijk is deze onderdoorgang bevaarbaar te maken. Om meer zekerheid over de technische toestand te krijgen is op 4 oktober 2007 een duikteam afgedaald in het water naast de Donkere Sluis bij het casino en heeft technisch onderzoek verricht. De resultaten van dit onderzoek worden binnenkort verwacht. Met dit onderzoek is een vaarwegennet in het oudste deel van de stad weer een stapje dichterbij.

Donkere sluis

De Donkere Sluis is de meest bijzondere sluis van Gouda: de enige in Nederland met kruisende deuren. Aanvankelijk ging het om een keer-sluis. Schepen konden in en uit varen als het water in de Gouwe en de Hollandse IJssel even hoog stond. Omstreeks 1308 werd de keersluis, door het aanbrengen van een tweede stel deuren, een schutsluis. Het water werd in- en uitgelaten om de schepen op een hoger of lager peil te brengen.

Schuren

Het huidige systeem met de kruisende deuren dateert uit 1778.

Deze deuren maakten het mogelijk om de grachten in de stad schoon te schuren. Door een ingenieus systeem werden de deuren van de sluis tegen de stroom in geopend. Het water werd dan met kracht door de Goudse grachten gespoeld, nam al het vuil mee en schuurde zo de grachten schoon. Dit gebeurde totdat de Havensluis in 1954 werd afgesloten.

Het project Hollandse Waterstad

In 2005 heeft Gouda een groot aantal van de 'waterwensen' voor de binnenstad gebundeld in het project Hollandse Waterstad. Het project is onderdeel van Cultureel en Haven Kwartier (zie artikel in vorige nieuwsbrief). De onderzoeken, plannen en communicatie van Hollandse Waterstad worden gezamenlijk door acht verschillende partijen opgezet. Naast de gemeente Gouda nemen deel: de provincie Zuid-Holland, het hoogheemraadschap van Rijnland, de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), Het Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme, Ykema Landschap- en Tuinarchitectuur, het Netwerk Omgevingskwaliteit (NOK) en het Goudse Watergilde.

Hollandse Waterstad heeft een bijdrage gekregen van 'Leven met Water', een subsidieprogramma van de rijksoverheid dat vernieuwende projecten op het gebied van waterbeheer en ruimtelijke ordening financieel ondersteunt. Voor Leven met Water is Hollandse Waterstad een voorbeeldproject omdat zowel de aangesloten organisaties als ander watersteden kunnen leren van de nieuwe integrale manier van werken die binnen het project ontwikkeld wordt. Bijzonder is namelijk dat alle partijen op basis van gelijkwaardigheid en vanaf het begin van het proces betrokken zijn. Hierdoor kunnen alle belangen worden meegewogen en leiden meningsverschillen niet tot conflicten, maar tot gemeenschappelijke oplossingen.

De langste sluis

De Havensluis, Donkere sluis en Amsterdamse Sluis vormen samen de langste sluis van Nederland. In 1436 werd de Amsterdamse Sluis gebouwd. Zo ontstond een schutkolk van 380 meter. Verschillende steden hechten belang aan deze handelsverbinding en betaalden de sluis zelfs. Gouda werd een belangrijke handelsstad. Aan het begin van de 17^e eeuw kwam de Havensluis. Deze was gesloten bij opkomend tij om water tegen te houden. Tot die tijd had het water in de haven dezelfde hoogte als het water in de Hollandse IJssel. De schutkolk van Havensluis tot Donkere Sluis is 402 meter. Het schutten van de lange schutsluis kostte in totaal zo'n 6 uur. De langste sluis heeft tot 1954 gefunctioneerd. Een groot deel van het bijzondere karakter van dit sluisensysteem is echter nog steeds intact en zichtbaar. Het heeft grote historische waarde.

Kadeschool aan de Elizabeth Wolffstraat

In Gouda staat een prachtig voorbeeld van een pand gebouwd in de stijl van de Amsterdamse School. Het gaat om de Kadeschool uit 1930, voorheen de Goudse Praktijkschool. Niet ver gelegen van de spoorlijn is het voor vele tienduizenden passanten het meest in het oog springende gebouw van Gouda. Wat is Amsterdamse School en wat maakt de Kadeschool zo bijzonder?

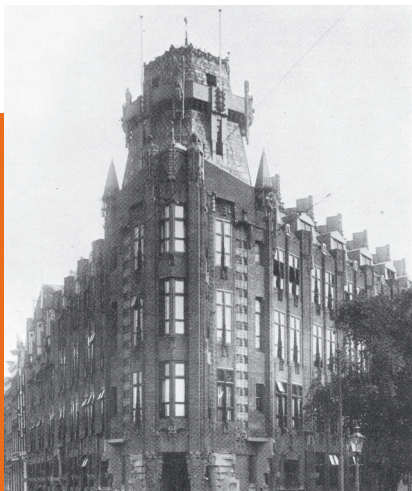
Amsterdamse School

In tegenstelling tot de rationele architectuurstroming onder invloed van Berlage waren de architecten van de Amsterdamse School juist expressionisten. Zij gebruikten plastische vormen en ornamentiek. Traditionele materialen als baksteen, dakpannen, riet en hout werden toegepast. De horizontale lijn was een van de belangrijkste kenmerken. De gevels kregen ook vaak ronde

hoeken, omdat de bouwmassa als het ware werd geboetseerd uit klei. De architecten maakten veelal gebruik van (natuurstenen) sculpturen en bakstenen gevels, waarbij het metselwerk in allerlei vormen werd verwerkt.

Deze bouwstijl heeft een korte en heftige bloeiperiode gehad in Amsterdam, maar liep in de rest van het land langer door. Het "Scheepvaarhuis" in Amsterdam uit 1912 wordt algemeen gezien

als het eerste voorbeeld van deze nieuwe stijl. Dit gebouw heeft een uitbundige rijkdom aan details. Het is een samengaan van architectuur, beeldhouwwerk en kunstnijverheid en maakte destijds diepe indruk. Rond 1920 kreeg de architectuur van de Amsterdamse school meer aandacht voor constructie. Dit had vooral te maken met een nieuw werkterrein: kregen de architecten in deze stijl eerst vooral opdrachten uit particuliere hoek, in de jaren twintig verschoof het werkterrein naar de volkshuisvesting. Soms werd aan deze architecten enkel gevraagd om gevels voor bouwblokken te ontwerpen. Critici hadden het dan ook over façadearchitectuur.

Het Scheepvaarhuis in Amsterdam

Details van de Goudse Kadeschool

De Goudse Kadeschool aan de Elisabeth Woffstraat

Kadeschool, topper in Gouda

Terug naar Gouda. In de jaren twintig was de Kadebuurt in Gouda nog in ontwikkeling. In 1930 gaf de gemeente opdracht aan architect H. de Meer om een gebouw voor de Goudse Praktijkschool te ontwerpen. De Meer ontwierp het in de stijl van de Amsterdamse school.

Het schoolgebouw, bekend als de Kadeschool, is opgezet als een rechte gangenschool met zeven leslokalen in twee lagen. Aan het ene uiteinde bevond zich de entree met dienstruimten; aan het andere uiteinde bevonden zich in de bouwmasa die dwars op de gangenschool staat de praktijklokalen en een aula.

Kenmerkend voor dit gebouw zijn, wat de bouwstijl betreft, de opvallend hoge daken met overstekende goten en het afwisselende ontwerp met sterke horizontale lijnen, onderbroken door verticale elementen. De raampartijen van de Kadeschool zijn ontworpen overeenkomstig de toenmalige idealen voor een school:

ze zijn groot en daardoor krijgt het gebouw veel licht. De reeks vensters in de voorgevel van de eerste verdieping heeft een halfronde beëindiging, die in feite als het begin van een torentje kan worden gezien. De hoge topgevels zijn niet alleen bijzonder vanwege het schuine en verticale metselwerk, maar ook vanwege de karakteristieke vensters met schuine zijden op de verdieping.

Het meest bijzonder is echter de hoofdentree met trappenhuis. Hier komen de kenmerken van de Amsterdamse Schoolstijl pas goed tot uitdrukking: de gevel van de gangzijde buigt zich in een vloeiende lijn naar het vooruitspringend halfronde trappenhuis op de kop van het gebouw. Bovenin loopt rondom een vensterpartij die zorgt voor een fraaie belichting van het trappenhuis. Aan de rechterkant van de entreeduren is in het siermetselwerk de vorm van een hert weergegeven.

Het interieur van de Kadeschool

Spectaculair interieur

Bijzonder aan de Kadeschool is dat de uitbundige, expressionistische architectuur ook volledig in het interieur is doorgezet. Het interieur is nog erg gaaf: in het gebouw zelf zijn ook veel waardevolle details aanwezig.

Als we binnenkomen via de monumentale entree valt onmiddellijk op dat de centrale hal de belangrijkste ruimte is van het gebouw. We treffen hier niet alleen de 'spreekkamer hoofd' en een kamer voor 'geneeskundig onderzoek' aan, maar ook een schitterend glas-in-loodvenster van de beroemde glazenier W.A. van de Walle in de kop van de gevel. Hij kreeg veel opdrachten van de sociaal-democratische vakbeweging bij wie zijn werk bijzonder goed in de smaak viel. Voor de uitvoering van zijn werk werkte hij altijd nauw samen met het atelier van Nico Schrier en Hulb de Ru in Haarlem.

Ook in alle tussendeuren bevinden zich ramen met glas-in-lood in primaire kleuren (rood, blauw, geel) en groen.

Voor de wandafwerking en de deuren maakte architect De Meer gebruik van de kleuren geel, blauw, rood en zwart. Opmerkelijk is dat de gangen zijn voorzien van een plafond met tongewelf (een gewelf dat over de gehele lengte dezelfde halfronde vorm heeft). Bij de entree van elk leslokaal bevindt zich een uitstekende balk die is voorzien van houtsnijwerk. We zien bij elk lokaal andere dierfiguren. Dierfiguren treffen we overigens ook aan in het grote glas-in-loodraam in de hal en in het siermetzelwerk bij de hoofdingang. In de lokalen, ten slotte, bevinden zich aparte hoekjes met een wasbak en een stookplaats.

Samengevat kunnen we constateren dat het zeer fraaie en vooral nog gave interieur het gebouw een extra dimensie geeft. Qua architectuur is dit gebouw al uniek voor Gouda. Maar het feit dat vrijwel het gehele interieur nog aanwezig is, maakt het tot een absolute topper!

Het gebouw is in 2000 aangewezen als rijksmonument. Momenteel wordt gezocht naar een passende nieuwe bestemming voor dit prachtige pand.

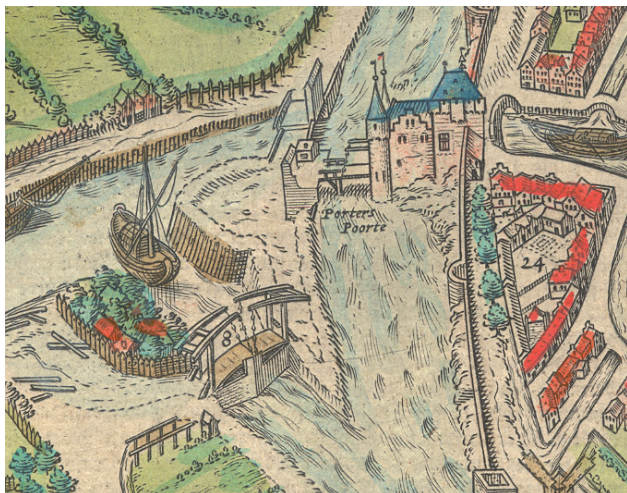

Hoge archeologische verwachtingen Bolwerk

Begin 2008 start de gemeente Gouda met de bouwontwikkeling op de Bolwerklocatie. Behalve een hotel en woningen komt er een ondergrondse parkeergarage. Om dit te realiseren wordt tot een diepte van ruim 5,5 meter beneden maaiveld gegraven. Het is de eerste keer dat er in Gouda zo diep wordt opgegraven over zo'n groot oppervlak. Het project is daarom archeologisch gezien van groot belang.

In 2004 is al een archeologisch bureauonderzoek¹ uitgevoerd. De resultaten hiervan, gecombineerd met de gegevens van de opgraving in 1995 onder het huidige elektriciteitsstation² en een booronderzoek in 2006³, hebben geleid tot hoge archeologische verwachtingen.

Voordat we starten met het Bolwerkproject vindt bodemsanering plaats. En tegelijkertijd doen we dan archeologisch onderzoek. De verwachtingen zijn hooggespannen. Zeker ook door de hoge grondwaterstand: vondsten zijn waarschijnlijk zeer goed geconserveerd.

Historische afbeelding Poorterspoort met rechts het Bolwerk
(Stadskaart van F. Hogenberg uit 1585)

Al eeuwen bewoond

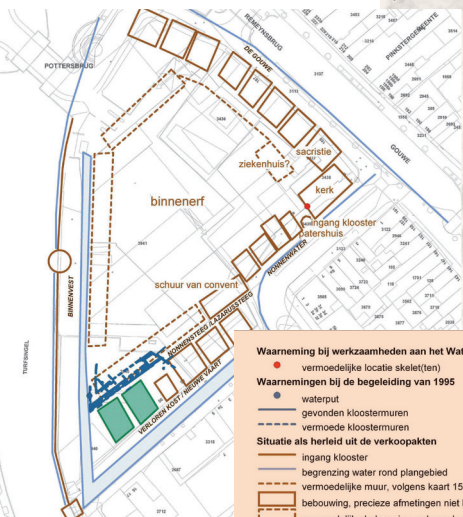
De Bolwerklocatie is al eeuwen bewoond: in elk geval vanaf de twaalfde eeuw. Grofweg kan de geschiedenis van de bewoning op de Bolwerklocatie in de volgende periodes worden verdeeld:

Tot 1350: ontginning

In de twaalfde eeuw werd het gebied waarin het huidige Bolwerkterrein ligt, ontgonnen. Het kreeg toen de naam Korte Akkeren. Dit verwijst zeer waarschijnlijk naar de relatief geringe lengte van de ontginningspercelen, ook wel akkers genoemd. Na de ontginning kreeg het terrein vermoedelijk een agrarische functie. Mogelijk stonden hier toen verspreid enkele boerderijen, maar echte bewoning was er nog niet.

Of er in nog vroegere periodes al mensen op de locatie hebben gewoond, is nog niet bekend. Mogelijk was er

Positie kloostergebouwen geprojecteerd op de huidige kaart (afbeelding Hazenberg Archeologie Leiden)

Waarneming bij werkzaamheden aan het Waterleidinggebouw in 1953

● vermoedelijke locatie skelet(ten)

Waarnemingen bij de begeleiding van 1995

● waterput

— gevonden kloostermuren

- - - vermoede kloostermuren

Situatie als herleidt uit de verkoopakten

— ingang klooster

— begrenzing water rond plangebied

— vermoedelijke muur, volgens kaart 1585

— bebouwing, precieze afmetingen niet bekend

- - - vermoedelijke bebouwing, volgens kaart 1585

— vermoedelijk erf

— water

zelfs al bewoning in de Romeinse tijd of in de vroege middeleeuwen. Dit is onduidelijk omdat we nog nooit tot op heel grote diepte onderzoek hebben gedaan in Gouda. Het Bolwerk biedt de eerste mogelijkheid om hierover meer informatie te krijgen.

1350 - 1408: Stadsvesten en Leprooshuis

Vanaf 1350 werden verdedigingswerken aangelegd rondom Gouda: een gracht met daarbinnen een aarden wal, en later een stenen muur. Ter hoogte van het Bolwerk zorgde een sluisje in de muur voor een verbinding tussen de Verloren Kost en de gracht (de huidige Turfsingel). Deze zwakke plek werd later (vanaf 1504) verdedigd door een rechthoekige toren, de Sluis- of Verlorenkostoren.

In de veertiende eeuw bevond het Leprooshuis, voor mensen die aan lepra leden, zich op het Bolwerk. Normaal gesproken lagen dat soort huizen buiten de stad vanwege de angst voor besmetting. In Gouda lag het Leprooshuis wel binnen de stadsmuren maar aan de

westkant van de Gouwe, dus eigenlijk toch een beetje buiten de stad. Grote delen van het terrein binnen de muren waren in deze periode bovendien nog onbebouwd, dus dat was veilig genoeg.

1408 - 1572: Het klooster Sinte Marie, ofwel de 'Nonnen op te Gouwe'

In 1408, na uitbreiding van de stad, werden de lege ruimtes volgebouwd en moest het Leprooshuis toch verhuizen naar buiten de stad. Op de oude locatie van het Leprooshuis kwam een nonnenklooster: het klooster van Sint-Marie, verbonden aan het kapittel (bestuur) van Sion. Sion klinkt exotisch, maar het gaat om een klooster dat vlakbij Rijswijk was gevestigd. Uit de statuten

van het kapittel blijkt dat het kloostergebouw door hoge en sterke muren omgeven moest zijn en dat het maar drie deuren naar de buitenwereld mocht hebben. Dat past ook in het concept van de Moderne Devotie, de zeer strenge orde van het kapittel van Sion. Moderne devotie hield in dat de nonnen in afzondering van de (verderfelijke) wereld leefden, binnen het kloosterterrein. In de eerste fase van het klooster zal het terrein nog bescheiden van omvang zijn geweest. De gebouwen waren waarschijnlijk voornamelijk van hout, want het hele klooster moest na de stadsbrand in 1438 herbouwd worden.

1572 - 1805: opnieuw Leprooshuis en Proveniershuis

In 1572, tijdens de Tachtigjarige Oorlog, koos Gouda de kant van de protestantse prins Willem van Oranje. Twee jaar later verklaarde deze alle katholieke bezittingen verbeurd. Hierdoor kon Gouda beslag leggen op de goederen en inkomsten van de katholieke kerken en kloosters. Zo ook op het Sint-Marieklooster op het Bolwerk: in 1574 werd het klooster opgeheven. In datzelfde jaar keerde het Leprooshuis weer terug in de oude kloostergebouwen. De gebouwen buiten de stad moesten in dat jaar namelijk geruimd worden in verband met krijgshandelingen tegen de Spanjaarden. Het Leprooshuis bleef tot 1652 bestaan.

Andere gebouwen van het klooster werden vanaf 1598

gebruikt door proveniers. Dit waren (meestal gegoede) burgers die tegen betaling zorg en verblijf kregen in een soort gasthuis, enigszins te vergelijken met de huidige verzorgingshuizen. Al snel ontstond een gebrek aan ruimte. Het binnen terrein van het kloostercomplex, wat tot dan toe nog leeg was, werd toen volgebouwd met huisjes voor de proveniers. De proveniers kregen een eigen ingang, aan het Nonnenwater. Het proveniershuis werd in 1805 vanwege financiële problemen opgeheven. De proveniers mochten er wel blijven wonen en werden financieel schadeloos gesteld door de zorg die ze al wel hadden ingekocht, maar door de opheffing niet meer kregen.

Ambachten en woonhuizen

In alle genoemde periodes woonden er dus mensen op het terrein. Ook waren er diverse ambachten en in rondom de oude kloostergebouwen gevestigd. In sommige gevallen weten we vrij exact wie er woonden. Zo zijn uit verkoopakten van 1581 tot 1586 veel namen en soms ook beroepen bekend van mensen die een stuk van het klooster kochten. In die periode bevonden zich onder meer een molenaar, smid, brouwer en scheepmaker op het terrein. Maar ook in eerdere en latere periodes was het rondom het kloostercomplex een drukte van belang, met ambachten en woonhuizen. Dat bleek ook uit de opgraving in 1995. Toen werden, behalve sporen van een speldenmaker, een schoenenmaker en diverse pijpenmakers, ook twee bakkersovens aangetroffen.

Onderzoeksvragen

De geschiedenis van het Bolwerk is dus eigenlijk beïnvloed door vier groepen mensen: leprozen, kloosterlingen, proveniers en ambachtslieden. Over elk van deze groepen weten we wel wat, maar ook heel veel nog niet. We verwachten bij de opgraving op de Bolwerklocatie van alle vier groepen sporen aan te treffen. Een unieke kans om meer te weten te komen! Vooraf hebben we onderzoeksvragen geformuleerd die we na afloop van het onderzoek hopelijk kunnen beantwoorden.

Sommige vragen zijn specifiek voor één van de groepen bewoners. Bijvoorbeeld de vraag: Worden er gebruiksvorwerpen aangetroffen die direct gerelateerd kunnen worden aan leprozie? Denk aan krukken, maar ook aan een zogenaamde ratellaar. Dat is een houten apparaat dat herrie maakte zodat iedereen het kon horen als er leprozen aan kwamen. Zo konden mensen zich op tijd uit de voeten maken. Andere onderzoeksvragen zijn voor alle groepen relevant. Zo willen we graag weten hoe mensen werden begraven. Was er bijvoorbeeld verschil tussen de manier waarop leprozen en kloosterlingen werden begraven? Ook willen we van alle groepen graag weten wat ze aten, hoe ze leefden, waar ze mee bezig waren etcetera.

Zo zijn er nog véél meer onderzoeksvragen bedacht. Ze staan allemaal in een programma van eisen⁴ dat straks bij de opgraving dient als leidraad voor het onderzoek. Na afloop van het onderzoek verschijnt een rapportage van de resultaten van de opgraving. Hierin wordt waar mogelijk een antwoord gegeven op al die onderzoeksvragen.

We houden u op de hoogte

Het kan niet anders of dit grootste archeologische project van Gouda tot nu toe gaat ook grootse archeologische vondsten opleveren. De start van het archeologisch werk is voorlopig begin 2008 gepland. Als de opgravingen gestart zijn, houden we u regelmatig op de hoogte van alle archeologische vorderingen!

Archeologie Actueel

Tweewekelijks zal het informatieblaadje 'Archeologie Actueel' verschijnen. Hierin leggen we onder andere uit wat er is gevonden en wat dat allemaal inhoudt. Ook beschrijven we speciale vondsten en komen de archeologen en specialisten aan het woord. Het blaadje kunt u op verschillende punten in de stad ophalen: bij Stadswinkel Buytenef, Stadskantoor Agnietenstraat en Antwerpseweg, op het Bolwerk zelf, bij de bibliotheek en eventueel bij het streekarchief en museumgoudA.

Rondleidingen en publiektribune

Behalve 'Archeologie Actueel' verzorgen we op gezette tijden rondleidingen. Als het mogelijk is, bouwen we een publiektribune zodat iedereen de archeologen aan het werk kan zien. De details zijn momenteel nog niet bekend. Meer hierover in de eerste 'Archeologie Actueel'.

Voetnoten

- 1 Dütting, M.K. (2004). Gouda Bolwerk, bureauonderzoek.
- 2 Kok, R.S. (1996). Vondsten uit vuile grond. Archeologisch onderzoek bodemsanering Bolwerk fase 1, Gouda.
- 3 Silkens, B. (2007). Een archeologische begeleiding van milieukundige boringen op het Bolwerk te Gouda.
- 4 Dütting, M.K. en M.J. Groenendijk (2007). Programma van Eisen Opgraving / Archeologische begeleiding Plangebied Bolwerk, Gemeente Gouda.

Renovatie Wachtelstraat

Opgeknapte woningen, afgestofte verhalen

Ze stonden jarenlang op de nominatie voor sloop, maar onlangs is begonnen met de renovatie van de woningen aan de Wachtelstraat (nummers 18 tot 29). De panden, inmiddels gemeentelijk monument, worden bouwkundig opgeknapt en hersteld in oude, negentiende-eeuwse luister. Met het behoud van de woningen blijft ook een uniek stukje Goudse historie bewaard.

Voor Wachtelstraat nummer 28 staat een bouwsteiger. Drie mannen bikken oude stenen weg, plaatsen nieuwe kozijnen en herstellen delen van de gevel met nieuw metselwerk. Het is oktober en de renovatiewerkzaamheden aan de nummers 24 t/m 28 zijn in volle gang. "Cosmetische, hoogwaardige renovatie noem ik het", zegt directeur Thijs Overbeek van aannemer en restauratiespecialist 'Go' Bouw uit Waddinxveen. "Dit houdt in dat we vooral de buitenschil, dat wil zeggen de voor en achtergevels en de daken van de woningen, opknappen. De constructie van deze huizen is namelijk nog

in prima staat. Dit in tegenstelling tot de woningen aan de kop (18 t/m 22), die meer in verval zijn. Deze worden waarschijnlijk in de loop van 2008 aangepakt."

De renovatie is een initiatief van de gemeente Gouda. De verschillende eigenaren (Gouda, Mozaïek Wonen en particulieren) treden op als opdrachtgevers. Particuliere eigenaars hoeven niet alles zelf te betalen maar komen in aanmerking voor monumentensubsidie en een bijdrage uit Wijkontwikkeling. Dit laatste omdat de wijk aanzienlijk aan leefbaarheid wint als het rijtje woningen wordt opgeknapt.

Fors ingrijpen

De bedoeling is dat de woningen aan de Wachtelstraat na de renovatie weer hun originele negentiende-eeuwse uitstraling hebben. Hoewel origineel? Grote delen achter de gevels (kapconstructies, balklagen en enkele stukken oud muurwerk) dateren uit een vroegere periode, namelijk uit de achttiende of soms zelfs zeventiende eeuw. Dat is met zekerheid vastgesteld bij nummers 19, 21 en 28. Er bestaan vermoedens voor Wachtelstraat 20. Toch is de negentiende eeuw uitgangspunt voor de renovatiewerkzaamheden.

"Dat komt omdat de gevels die het gezicht van de huizen bepalen, uit die eeuw stammen", zegt Martijn Rijkelijhuizen van VRP Architecten die de bouwwerkzaamheden begeleidt.

En dus wordt het beeld in de Wachtelstraat straks weer beheerst door gepleisterde lijstgevels met ingezwenkte hoeken, en tuit- en klokgevels met een smalle lijstvormige bekroning. Dat vraagt her en der om fors ingrijpen. Bijvoorbeeld bij pand nummer 18, op de hoek. "Dat huis heeft nu nog een twintigste-eeuwse kap", zegt Rijkelijhuizen. "Maar ook die vervangen we door een lijstgevel met zadeldak."

De gevels van nummer 26 en 27 zijn al flink onder handen genomen en tonen iets van het eindbeeld. De ramen zijn smaller, van gelijk formaat en zitten allemaal op dezelfde hoogte. "De woningen krijgen daardoor een heel rustige, harmonieuze uitstraling", aldus aannemer Overbeek.

Aansluiting historisch centrum

Hoewel VRP Architecten niet verantwoordelijk is voor het ontwerp - dat is van Scala Architecten - staat Rijkelijhuizen vierkant achter de plannen. "Tuurlijk", zegt hij, "je had hier ook nieuwe huizen kunnen neerzetten. Maar los van de extra kosten die dat met zich meebrengt, valt nieuwbouw op deze locatie uit de toon. Aan de andere kant van de Turfsingel ligt de rand van het stadshart met zijn historische gevels. De kop van Korte Akkeren sluit daar bij aan. Na de renovaties ontstaat een prachtig overgangsgedebied van de twintigste-eeuwse buitenwijken naar het historische centrum van Gouda."

"Bovendien blijft er door de renovatie een uniek stukje historie bewaard", vult Ruud Hofman aan. Volgens Hofman, beleidsadviseur cultuurhistorie van de gemeente

Gouda, is de kop van Korte Akkeren van hoge historische waarde. "Van vergelijkbare situaties met oudere bebouwing tegen de binnenstad aan, zijn in Nederland weinig voorbeelden behouden of als structuur herkenbaar gebleven. Daarom neemt de Wachtelstraat een aparte plaats in de cultuurhistorie van Gouda."

Industriële revolutie

Die historie laat zich als volgt samenvatten. Totdat in 1811 de stadsmuren tegen de vlakke gingen, kende Gouda geen officiële stadsuitbreidingen buiten de singels. De Wachtelstraat vormde hierop een uitzondering. Dit was een van de belangrijkste toegangswegen naar de ommuurde stad, vlakbij een belangrijke Hollandse vaarroute, nu de Kromme Gouwe. Daardoor hebben in de loop van de eeuwen altijd huizen gestaan in de Wachtelstraat

en omgeving. Een kaart uit de 17^e eeuw toont in dit deel van Korte Akkeren al een aantal panden. Langs de oorspronkelijke loop van de Gouwe ontstond een buurtje van zo'n 25 huizen. Alle percelen zijn op de Wachtelstraat georiënteerd. De kade van de Wachtelstraat was een aanlegplaats waar schepen, in afwachting van toegang tot de stad, tijdelijk afmeerden.

In het midden van de negentiende eeuw groeiden als gevolg van de Industriële Revolutie de lokale industrieën. De bedrijven werden gevestigd op grote, vrije locaties langs de buitenrand van de Turfsingel. De huidige bebouwing aan de Wachtelstraat dateert grotendeels uit die tijd. Arbeiders vonden hier hun onderdak. In de eerste helft van de 20e eeuw neemt de arbeidershuisvesting een grote vlucht en gaat Korte Akkeren als stadsuitbreiding fungeren.

Cultureel erfgoed

"Al met al zijn de woningen aan de Wachtelstraat dus cultuurhistorisch erfgoed", zegt Hofman. "Behoud daarvan is van belang om aan huidige en toekomstige generaties het verhaal van de Goudse geschiedenis te kunnen blijven vertellen. Dit stukje Gouda draagt bij aan de identiteit van de stad."

Rijkelijkhuizen deelt die mening. Hij kent de geschiedenis van de Wachtelstraat. "Uiteraard. Als je iets in oude luister wilt herstellen, moet je wel iets over de achtergrond weten. Om geen stekten te laten vallen zitten we ook geregeld om tafel met monumentenzorg. In samenspraak met hen stemmen we de detaillering af. Dan gaat het om vragen als: Wat voor soort materiaal moet je gebruiken? Hoe zijn zaken afgewerkt? Is er sprake van een bepaalde stijl?" Het zijn juist de details die renovatie zo leuk en interessant maken, vol-

Leerling-restaurateurs

De gemeente Gouda overlegt momenteel met Restauratie Opleidingsprojecten (ROP) Zuid-Holland over de inzet van leerling-restauratietimmerkrachten en -restauratiemetselaars bij de renovatie van Wachtelstraat 18-22, die vermoedelijk volgend jaar start. De ROP Zuid-Holland is in 2006 opgericht vanwege het dreigend tekort aan vakkrachten in de restauratiebouw.

"Ons doel is het verhogen van het aantal restauratievaklieden en het behoud van restauratiekennis en vaardigheden", zegt coördinator Sabine Broekhoven. "Dit onder meer door mbo'ers te stimuleren zich in deze richting te specialiseren, en door praktijkplaatsen te organiseren." De ROP is intermediair tussen alle partijen die met restauratieopleidingen te maken hebben: ROC's, architecten, restauratiebedrijven, aannemers, opdrachtgevers, etc.

gens Rijkelijkhuizen. De medewerkers van 'Go' Bouw op de steiger beamen dat. "Dit is specialistisch werk. Er komt vakmanschap bij kijken en liefde voor het ambacht. Een daklijst met het juiste profiel maken, is uitdagender dan werken met standaardmaterialen in de nieuwbouw." "En het uiteindelijke resultaat doet het hem natuurlijk", zegt Overbeek. "Een enigszins verwaarloosd stuk van Korte Akkeren is straks een sie-raad voor de wijk. En voor Gouda."

Puienprijs voor Kleiweg 41

De gemeente hecht sterk aan het behoud en versterken van de cultuurhistorische waarde van de Goudse binnenstad. Dit bepaalt immers in hoge mate het karakter en de (economische) aantrekkingskracht van de Goudse binnenstad. Het gevelbeeld van de panden in het kernwinkelgebied draagt voor een groot deel hieraan bij. Op 11 juni 2007 is in aanwezigheid van wethouder Arnout Menkveld de winkelpuienprijs voor de best gerenoveerde winkelpui uitgereikt.

In het verleden zijn winkelpuien nogal eens veranderd. En dit gebeurde niet altijd even zorgvuldig. Dit werd veroorzaakt door een groot verloop en wisselende trends en huisstijlen van winkelketens. In veel gevallen werd de relatie van de pui tot de rest van de gevel verwaarloosd. Op verdiepingen werden soms ramen van opslagruimte geblindeerd en van reclameuitingen voorzien en nieuw voegwerk werd onzorgvuldig uitgevoerd. Hierdoor raakte het gevelbeeld vaak verschaard en gingen sommige winkelstraten er voor het publiek in aantrekkelijkheid op achteruit.

Prijs voor best gerenoveerde winkelpui

Om te laten zien dat het ook anders kan, heeft de gemeente Gouda een prijs ingesteld voor de best gerenoveerde winkelpui. Deze prijs wordt één keer per twee jaar uitgereikt. De puienprijs die op 11 juni is uitgereikt had betrekking op renovatieplannen van winkelpuien of voorgevels van winkelpanden waarvoor in 2005 of 2006 een bouwvergunning is aangevraagd. Uit de ingediende bouwplannen hebben ambtenaren van Bouw- en Woningtoezicht veertien plannen geselecteerd.

Jury

Vervolgens is een jury aan de slag gegaan met deze veertien plannen. Dit jaar bestond het gezelschap uit de heren Marcel Visser (voorzitter Commissie van Welstand en Monumenten (Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit), Loet van Vre-

mingen (afgevaardigde namens de Samenwerkende Ondernemersorganisaties Gouda), Jan van de Vrie (inspecteur Bouw- en Woningtoezicht) en Gerrit Smienk (indertijd als voorzitter van de Commissie van Welstand en Monumenten betrokken bij het instellen van deze prijs).

Subsidierегeling

Naast de puienprijs heeft de gemeente een subsidieregeling om het verbeteren van voorgevels en winkelpuien van panden in het kernwinkelgebied te stimuleren. Eigenaren en ondernemers van winkelpanden kunnen deze subsidie aanvragen. Meer informatie hierover is verkrijgbaar bij de afdeling Bouw- en Woningtoezicht van de gemeente, telefoon (0182) 58 82 71.

Genomineerden

De jury heeft de geselecteerde plannen bezocht tijdens een rondgang door de stad. Langzaam maar zeker wint de uitstraling van de individuele panden in het kernwinkelvegebied aan kwaliteit. Opvallend is bovendien dat bij een niet gering deel van de plannen de bovenverdiepingen opnieuw in gebruik worden genomen in het kader van het project 'Wonen boven winkels'.

Uiteindelijk heeft de jury uit de selectie vijf panden genomineerd voor de prijs voor de best gerenoveerde winkelpui 2005-2006. Dit betroffen de volgende panden: Sint-Anthoniestraat 17, Kleiweg 41, Kleiweg 90-94, Markt 17 en Korte Tiendeweg 16-18.

Prijzen

De eerste prijs is gewonnen door Frank Goppel Architecten BV uit Gouda voor het plan voor het pand aan Kleiweg 41. De jury had het volgende commentaar: "Ja, wat moeten we er van zeggen? Het dichtbouwen van een zijl zonder dat het concept van de doorgang verloren gaat: een eenmalige architectonische prestatie die laat zien dat met een eigentijds ontwerp een werkelijke bijdrage kan worden geleverd aan de vitaliteit van de oude stad. Een minimalistische ingreep met een grote impact op het stadsbeeld".

De tweede prijs was voor het pand Korte Tiendeweg 16-18 met een plan van BPR Tekembureau BV uit Waalwijk. En de derde prijs ging naar het pand Sint-Anthoniestraat 17 met een plan van architect W.J. Bos uit Arnhem.

Sint-Anthoniestraat 17

Korte berichten

Tentoonstelling kloosters

Tot september 2008 kunt u in het zogenaamde Goldapoortje, Achter de Kerk 11, de tentoonstelling 'Kloosters in middeleeuws Gouda' bewonderen. De tentoonstelling is opgezet en uitgevoerd door de Archeologische Vereniging Gouda, in samenwerking met het Streekarchief, museumgoudA en de gemeente Gouda. Bijzonder onderdeel van de tentoonstelling is het gerestaureerde sgraffitobord met de religieuze afbeelding van het Heilige Hart. Gezien de waarde van het bord is ervoor gekozen om het bord niet in het Goldapoortje te plaatsen, maar in het museum zelf neer te zetten. U kunt het gerestaureerde bord in de Regentenkamer bekijken.

Nieuwe wet

Per 1 september 2007 is de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg in werking getreden. Deze wet, gebaseerd op het Verdrag van Malta uit 1992, is bedoeld om het culturele erfgoed dat zich in de bodem bevindt beter te beschermen. Voor Gouda verandert er door de nieuwe wet niet zoveel: het beleid op het gebied van archeologie was al gebaseerd op de aankomende wet en kan nu, na invoering, gewoon ongewijzigd blijven.

colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de gemeente Gouda. Er kunnen geen rechten aan worden ontleend.

oplage: 1.000 ex
redactie: Dorothee Posthumus Meyjes, Brenda van der Laan, Manjo van Loon, Henk de Jong, Maarten Groenendijk, Ruid Hofman, Parma Communicatie i.o.v. Wijkontwikkeling, Dorothee Posthumus Meyjes
foto's: gemeente Gouda, Cultureel en Haven Kwartier, Henk de Jong, Maarten Groenendijk, Ruid Hofman, vrp architecten, Pieter Klapwijk, Pim Mul
vormgeving: afdeling Grafische Vormgeving gemeente Gouda
druk: Drukkerij Twigt bv Wadinxveen

De nieuwsbrief is gratis af te halen in stadswinkel Buytenierf (Klein Amerika 20), bij balie Antwerpseweg 5, bij de balie van het Stadskantoor Agnietenstraat 24 en bij de VVV, Bibliotheek en Musea.

Tweede Nationale Sluizendag

Op 27 september 2007 vond in de Sint-Janskerk de Tweede Nationale Sluizendag plaats. Dit symposium werd georganiseerd door de STOWA (Stichting toegespast onderzoek waterbeheer), de gemeente Gouda en de Stichting Historische Sluizen Nederland (HSSN), een nieuwe stichting die zich op het symposium voor het eerst presenteerde. Deze stichting zet zich in voor behoud van historische sluizen en stuwen onder andere door het opzetten van een landelijk kennisnetwerk op dit gebied. De Nationale Sluizendag trok ruim 150 bezoekers uit het hele land en van verschillende disciplines. Niet alleen waren organisaties voor monumentenzorg vertegenwoordigd, maar ook kenners op het gebied van waterbeheer en liefhebbers van industrieel erfgoed.

Schutten, schuren en overbruggen

De gemeente heeft een onderzoek laten uitvoeren en een waardering laten maken van het waterstelsel in de binnenstad. Tijdens de Nationale Sluizendag kreeg wethouder Arnout Menkveld het rapport 'Schutten, schuren en overbruggen' aangeboden van Jan Arends en George Nieuwmeijer, beide onderzoekers van de TU Delft. Dit rapport geeft een analyse van het waterstelsel. Uit het rapport blijkt dat het Goudse watersysteem met de verschillende sluizen en bruggen, de rinketten en de smalle waterlopen, bijzondere cultuurhistorische waarde heeft. Sommige onderdelen hebben vooral plaatselijk een grote cultuurhistorische waarde, andere zijn landelijk van groot belang. De auteurs noemen met name de Donkere Sluis. Deze sluis staat ten onrechte niet op de Rijksmonumentenlijst, terwijl het de enige sluis in Nederland is met kruisende deuren (zie pagina 3). Het rapport raadt het Goudse gemeentebestuur aan een aanvraag te doen om de Donkere Sluis op de Rijksmonumentenlijst te zetten. Het rapport 'Schutten, schuren en overbruggen' kunt u downloaden op de website van Hollandse Waterstad: www.HollandseWaterstad.nl. Hier vindt u ook meer informatie over het project.

Commissie Cultuurhistorie

Binnen de commissie Cultuurhistorie heeft zich een wisseling van de wacht voorgedaan. De heer drs. Goudswaard heeft de commissie verlaten en is vervangen door mevrouw dr. Van Londen. Heleen van Londen heeft geschiedenis en pre- en protohistorie gestudeerd. Zij is werkzaam als archeoloog aan de Universiteit van Amsterdam en heeft als bestuurslid zitting in diverse organisaties.